

Broj 7.

TRAVANJ 1921.

Godina II.

O TELEOLOGIJU U PRIRODI.

(Nastavak.)*

b) *Priroda ima svoju metodu rada.*

Aristotel, da ojača dokaz, da opstoji svršnost u prirodi, poziva se na poznati aksiom: „Ars imitatur naturam: Umjetnost se povodi za prirodom“. To znači, da se umjetnost drži, kad hoće da izvede koje djelo, iste metode, kojom i priroda radi. „Kad bi“, veli sv. Toma Akvinski, „priroda imala sagraditi kuću, postupala bi isto, kao što radi graditeljska umjetnost: počela bi kod temelja, na nj bi digla četiri zida, a preko svega bi svela krov. Pa tako i radi priroda, kad uobličuje drvo: korijenje se kao temelj zabode duboko u zemlju, stablo se u vis diže kao zid, a krošnja se nad sve nadvije kao krov.“

Da ljudska umjetnost kopira način rada prirode, za to imamo bezbroj dokaza. Kao što je prvi fotograf svoju spravu izgradio prema gradnji ljudskog oka, tako je i onaj, koji je načinio prvu harfu, uzeo za uzor nutarnje uho. Životinjski živčani sistem je živa telegrafska ili kabelska mreža, a kostur je građen na istim principima, na kojemu i moderni mostovi. Sve mehaničko oruđe: čekić, sjekira, pila, škare itd. nije drugo nego kopiranje prirode, koja je u carstvu bilinskom i životinjskom sve to jednostavnije i spretnije ostvarila — i to davno prije, nego što je čovjek nakon duga razmišljanja ili sretna slučaja došao na istu misao. Komer Marilaun veli, da se jakost (Tragfähigkeit) i elastičnost (Biegungsfestigkeit) temelji na istim konstrukcijama, prema kojima gradi

*) Život II. br. 3. i 6.

čovjek mostove preko rijeka, krovove zidove (Riegelwände) i druge građevine, i da se pri izgradnji stabilja očituje ista težnja, koju nastoji svaki graditelj oživotvoriti, naime: da se sa što manje materijala postigne što veća čvrstoća zgrade. Jedno nas kod stabilja sjeća na sustav t. zv. Röhrenbrücken, drugo na sustav t. zv. Gitterbrücken, ovo nas opominje na stupovlje sa arhitravom i ravnim krovom, ono na gotsku građevinu sa šiljcima, piljevima...; a uvijek se vidi, da se gradnja stabla prilagođuje mjestu, i zato se cijela građevina ukazuje udešena prema svrsi.

Nitko pametan ne će nijekati, da ljudski umjetnik, kada prema stanovitim pravilima stvara koje djelo, radi prema svrsi; dosljedno valja reći, da i priroda, kad po metodi stvara djela, radi prema svrsi, samo što je ljudski umjetnik prema prirodi kao šegrt prema glasovitom majstoru.

Raditi prema svrsi znači razmišljati, birati sredstva itd. Ako se to u prirodi događa — tada u njoj radi um neki — koji nije ljudski, radi volja, koja također nije ljudska. Jer se metoda rada u prirodi razlikuje od one, kojom radi umjetnik, u tome, što se u prirodi nalazi nutarnji princip rada, a kod umjetnosti vanjski; jer kad bi n. pr. graditeljska umjetnost brodova bila u drvetu, to bi priroda gradila brodove, kako ih sada gradi umjetnost. (Sv. Toma Akv.) Dati pak stvari moć nutarnju, da proizvede koje djelo, toga čovjek ne može. A kad se to nalazi u prirodi, onda je nužno priznati, da u njoj radi veći umjetnik od čovjeka.

c) Rad po instinktu kod životinja.

Najsajjniji i neoprovriživ dokaz, da u prirodi vlada svršnost, jesu čudnovate radnje, što ih obavljaju životinje pod utjecajem instinkta (nagona).

Iz toga ogromnog — još dosta neobrađenog polja spomenut ćemo samo neke stvari.

Kukac *Rhynchites betulae* rješava zadaću iz više matematike takovom sigurnošću, da stojimo pred tom činjenicom zapanjeni. To je problem evolvente i evolute. On kruškov list tako probode i onda umota u ljevak načinjen od izreska, da ga bolje ni najveći matematičar ne bi načinio.

Pčela, kad gradi saće, rješava minimuma materije i maksimuma objama pitanje tako savršeno, da su i najbolji matematičari morali priznati, da su pogrešili u računu, koji je pčela savršeno riješila.*)

Poznati je entomolog H. Fabre (Souvenirs entomologiques 4. sv.) često promatrao, kako pješčana osa probada živog crva, da u nj metne svoja jajašca, takvim načinom, da joj se mora priznati, da je savršen anatom i fiziolog. Ona naime treba za svoje buduće ličinke živo tijelo, jer se ove hrane samo živom hranom. Da to postigne, obavi ovako vivisekciju: probode crva

*) Život II., br. 1.

na devet mjesta i to upravo na devet živčanih središta, samo ne probada mozga. Tako crv postane uzet, ali ne pogine. Još čudnije stvari pripovijeda isti istraživač o osi *Calicurgus*, koja na pogibeljnim paucima obavlja anatomske pokuse sa potpunom sigurnošću.

Kukac *Mimikry* nema nikakvog oružja za obranu od proždrljivih neprijatelja, jer nije drugo nego nemoćan lepir. Priroda ga obukla kao stršena, i kad dođe pogibelj, on se namjesti kao da će poput stršena svojeg neprijatelja probosti otrovnim žalcem. A uistinu ne može ništa. Zar se tu ne vidi mudrost i lukavost?

A tko bi izbrojio sve činjenice što se u životinjskom carstvu nalaze a o kojima valja priznati, da bi se čovjek prije odlučio priznati mnogim životinjama razum i učenost negoli same činjenice.

Na temelju svega, što smo eto ukratko promotrili, valja da postavimo alternativu: ili su bića u prirodi umnija od čovjeka, ili ih upravlja biće, koje je nad čovjekom.

Ako su umnija od čovjeka, onda moraju imati um, koji zamišlja, razum, koji razmišlja, volju, koja zamišljeno u djelo izvada. Dakle bi morali reći: kristali negdje študiraju stereometriju, jer kako bi se mogli drugačije onako savršeno ulediti. Pčela mora da negdje pohađa koleg više analitike, a isto tako *Rhynchites betulae*. Pješčana osa negdje prisustvuje predavanjima iz anatomije ili asistira kakvom glasovitom liječniku-profesoru na zavodu za vivisekciju. Već same ove tvrdnje izazivaju smiješak, jer ozbiljan i misaon čovjek znade, da se materija bez osjećaja, bez volje uleđuje u razne oblike; da se biljka organizira i razvija a nema svijesti, što se s njom događa. A ako životinje i imaju osjetnu spoznaju, to ipak ne razmišljaju, ne shvaćaju odnosa i veze, što opstoji između svrhe i sredstava. To se najbolje dokazalo, kad su učenjaci istražili događaje o konju, koji tobože znade računati na pr. o onom, što su ga prozvali „der kluge Hans“. Sva majstorija je izašla kao sljeparija onoga, koji je konja dresirao. Životinja ne misli, ne stvara. Jer kad bi imala um, morala bi svoj život i ono, što joj treba u životu, usavršivati. Ako priznajemo, da čovjek ima um, to se on najjače očituje u tom, što zamišlja uvijek savršenije ono, čim ostvaruje svoje težnje. Jelo, pilo, odijelo, saobraćaj, način života ljudskog roda neprestano se mnijenja i usavršuje — a kod životinja ostaje isti. Ako se što i promijeni, to tu promjenu čovjek izvede, nikad životinja sama. A kad ona ipak radi umno, onda valja priznati, da tako ne radi po sebi već po drugom.

Dakle kao što umjetnička ura pretpostavlja — urara, stroj — majstora, slika — umjetnika, tako priroda pretpostavlja umno biće, koje je i nad prirodom i nad čovjekom.

Zato se čovjeku, koji logično misli, nije teško odlučiti, da li će pristati uz teističko naziranje ili uz monističko. Značajno

je rekao Dubois-Reymond: „Tko sve, što se događa, ne pripisuje epikurejskom slučaju, tko svršnosti u prirodi pruži samo mali prst, taj mora pristati uz Vilima Paleya „Naravno bogoslovje“, i to tim sigurnije, što jasnije i dublje misli i što neodvisnije sudi.“

Dakovo.

G. Galović.

PRAZAN GROB.

(Kritično-eksegetske refleksije o Uskrsnom događaju).

Na osvit prvoga dana po suboti idahu žene ka Grobu, gdje bijaše pokopan ljubimac njihove duše. Bile su smučene i zabrinute. Smučene radi smrti Njegove; zabrinute, jer su znale, da je veliki kamen na vratima Groba.¹⁾ A one su nosile pomasti, da po židovskom običaju pomažu tijelo Njegovo. Kako će one, slabe žene, da odvale onolik kamen sa vratiju Groba. Ali glet kad dođoše u blizinu Groba, na veliko svoje čudo opaze odvaljen kamen s vratiju. Uprepastiše se. Zaludu dakle nakupovaše mirisnih masti, zaludu uraniše: Njegova tijela nema u Grobu! Valjda su Ga drugamo prenijeli. Valjda su se židovske poglavice predomislili i naredili, da se gdje sakrije tijelo omraženog im Nazarenca, da nestane svake uspomene na Nj.

Žene u strahu pristupiše bliže. Nadviriše se u Grob, zagledaše se u nj, koliko se je moglo zagledati u onoj tami. Al eto im divna prizora! U Grobu, s desne strane (Marc. 16, 5) ugledaše mladića nadnaravne ljepote, obučena u bijelo. Lice njegovo bijaše kao munja, a odijelo njegovo kao snijeg. Žene se još više uplašiše. Ali ih tješi mili glas iz dubine groba: „Nemojte se vi bojati; jer znam, da tražite Isusa, koji je bio na križ propet; nema Ga ovdje, jer je uskrsnuo, kako je rekao. Dodite i vidite mjesto, gdje bijaše položen Gospod.“ (Mt. 28, 5—7).

Divne uistinu harmonije u otajstvima života Isusova! Kad se je rodio, anđeo je bio, koji je javljao prestrašenim priprostim pastirima veselu vijest; kad je uskrsnuo, opet je anđeo, koji prvi javlja taj veliki događaj prestrašenim pobožnim galilejskim ženama. — „Nemojte se bojati,“ govori anđeo pastirima u Božićnoj noći (Lk. 2, 10); iste riječi ohrabrenja ponavlja anđeo Uskrsnog jutra. Za znak i dokaz, da se je Spasitelj rodio, pozivlje anđeo pastire, da pođu k jaslicama, u kojima leži Djetešće povito; za znak i dokaz, da je Spasitelj uskrsnuo, pozivlje anđeo žene, da uđu u Grob, u kome je ležalo platnom obavito tijelo Isusovo. Onamo jasllice i u njima Djetešće dokazuju

¹⁾ Židovski grob bio je kao jedna pećina sa vratima, na koja bi se stavilo velik kamen, pošto bi se pokopao mrtvac.